

Statistični letopis za fužine na Kranjskem za leto 1855

Janko Jelenc

Že v letu 1997 me je v Domelu službeno večkrat obiskal predstavnik podjetja Indramat g. Thämer. Ugotovila sva, da oba zanima tudi zgodovina in da imajo tako Železniki kot tudi Lohr na Maini, kjer je sedež podjetja Indramat, podobno zgodovino. Oba kraja sta nastala zaradi fužinarstva. Njega je v povezavi s škofijo v Freisingu zanimala tudi zgodovina Škofje Loke. Da bi zvedel kaj več o tej zgodovini, sem mu svetoval obisk arhiva v Škofji Loki. Res je šel tja in naletel na dr. Štuklja. Ta mu je tudi svetoval, naj obišče tudi antikvariate v Ljubljani in Celovcu. Antikvariat v Celovcu sva obiskala skupaj. Pri brskanju za starimi knjigami iz časa pred prvo svetovno vojno sem naletel na Statistični letopis za leto 1855, ki zajema vse fužine takratne dežele Kranjske. Knjigo sem kupil in odnesel s seboj. Po letih prebiranja sem se odločil, da zanimive podatke, ki se nanašajo na proizvodnjo železa v Železnikih in ostalih fužinah, za leto 1855 objavim v Zborniku Železne niti. Zanimivo je, da že v tem letopisu napovedujejo težave zaradi pomanjkanja rude v fužinah v Kropi, Kamni Gorici in Železnikih. Od drugod pa jo je v te kraje zaradi slabih poti skoraj nemogoče dovažati.

Statistični letopis za leto 1855, ki zajema vse fužine takratne dežele Kranjske. Foto: Decop / Andrej Bogataj

Statistično spremljanje fužin po deželah je Avstro-Ogrska pričela z letom 1850. Ta letopis pa ne zajema samo fužin in predelovalnih obratov – livarn, valjarn in kovačnic, ampak tudi rudnike železa in premoga.

V letopisu je navedeno, da so imele svoje rudnike fužine v Dvoru pri Žužemberku, na Javorniku, v Kamni Gorici, Bohinjski Bistrici in na Savi pri Jesenicah. Fužinarji v Železnikih in Kropi pa so rudo in oglje kupovali od okoliških rudarjev in kmetov. Omenjeno je tudi, da je fužinam v Kropi, Kamni Gorici in Železnikih že primanjkovalo železove rude. Zaradi slabih transportnih povezav pa je bil transport od drugod skoraj nemogoč.

Razpredelnica 1

Kraj topilnice (plavža)	Količina					
	Železova ruda v kosih (t)	Rjavi manganovec (t)	Sveža žlindra (t)	Prana železova ruda (t)	Surovo železo za pretaljevanje (t)	Oglje (t)
Dvor pri Žužemberku	2.503,0				716,3	1.611,0
Spodnji Železniki	52,5	57,5	37,0			111,3
Zgornji Železniki	63,6	74,2	95,9	1,8		144,2
Kamna Gorica	136,2	26,2	100,0			243,2
Spodnja Kropa	29,0	25,0	9,3			47,8
Zgornja Kropa	45,0	46,5	18,3			80,8
Javornik	2.224,4	245,5	491,0	15,8		2.176,0
Bohinjska Bistrica	1.187,9		195,0	31,2	17,7	1.029,0
Sava – Jesenice	5.582,6	30,8	888,8	381,0		3.893,0
Skupaj	11.824,6	505,8	1.835,3	429,8	734,0	9.334,0

Razpredelnica 2 prikazuje, koliko so v letu 1855 natopili surovega železa oz. grodlja v posameznih plavžih, koliko delovnih dni so za topljenje porabili in koliko so delavci v plavžih za to delo zaslužili. Zaslužek je prikazan v guldnih. Gulden je bil takrat vreden 60 krajcarjev. Na koncu razpredelnice je navedeno, koliko ljudi je delalo pri vsakem plavžu. Po številu delavcev izstopa Dvor pri Žužemberku, ker

Razpredelnica 1 pokaže, koliko železove rude in oglja so fužine v plavžih predelale v letu 1855.

V originalni razpredelnici je količina za železovo rudo navedena v centnerjih (1 centner je 50 kg). Zaradi lažje predstave sem količino rude v razpredelnico vnesel v tonah – 1.000 kg.

Tudi za oglje je navedena porabljena količina v kubičnih nogah (Cubik-Fuss). 1 Cubik-Fuss je 0,0316 m³. Zato sem tudi porabljeno količino oglja preračunal v tone. Pri tem preračunu sem upošteval, da 1 m³ oglja tehta 175 kg. Količina oglja, ki je navedena v razpredelnici, je tista, ki so jo stehali na mestu, kjer je bila kopa. Med transportom in prekladanjem se je namreč količina zmanjšala za 15 %.

sta tu delovala plavž in livarna s štirimi kupolnimi pečmi.

Glede na dejstvo, da je tudi v Železnikih železove rude že primanjkovalo, navajam še en podatek. Med natopljenim in potrebnim železom za kovanje žebeljev je omenjenega leta nastala razlika približno 200 ton. Razliko so morali fužinarji kupiti in pripekljali od drugod. Največ iz Koroške.

Razpredelnica 2

Kraj topilnice (plavža)	Proizvodnja				Vsota		Število osebja					
	Surovo železo		Grodelj		Skupaj		Del. dni	Zasluzek vseh delavcev med celim letom	Uradniki	Mojstri	Delavci	Vajenci
	Količina (t)	Vrednost (guldni)	Količina (t)	Vrednost (guldni)	Količina (t)	Vrednost (guldni)						
Dvor pri Žužemberku	391,5	27.405	783,6	109.710	1.175,1	137.115	35.700	29.500	3	2	88	29
Spodnji Železniki	45,7	3.203			45,7	3.203	580	260	1		2	
Zgornji Železniki	56,0	3.640			56,0	3.640	700	380	1		3	
Kamna Gorica	100,0	7.200			100,0	7.200	840	420	1	2	3	3
Spodnja Kropa	18,0	1.080			18,0	1.080	332	199	1		2	
Zgornja Kropa	30,5	2.135			30,5	2.135	608	364	1		3	
Javornik	1.015,5	67.704			1.015,5	67.704	3.060	1.680	1	1	12	2
Bohinjska Bistrica	631,6	41.404	104,2	10.744	735,8	52.148	2.840	1.900	1	2	10	2
Sava - Jesenice	2.572,8	173.984			2.572,8	173.984	10.400	5.189	2	1	24	6
Skupaj	4.861,7	327.755	887,8	120.454	5.749,5	448.209	55.060	39.892	12	8	147	42

Razpredelnica 3 prikazuje, koliko različnih vrst železa, jekla in oglja so porabili posamezni predelovalni obrati (kovačnice, valjarne). Razpredelnica prikazuje tudi število delovnih dni v celem letu, pomnoženo s številom delavcev v kovačnicah, in njihov letni zaslu-

žek. Iz razpredelnice je tudi razvidno, katere skupine izdelkov so izdelovali v posameznih kovačijah, kateri potok oz. reko so uporabljali za pogon mehov in ostalih orodij. Navedeni so tudi lastniki posameznih kovačij. V zadnjem stolpcu je navedeno število kovačev.

Razpredelnica 3:

Kraji kovačnic in predelovalnic surovega železa		Fužine po izdelkih	Ime reke, ki poganja kladiva in mehove	Ime lastnika fužine	Potrebe			Vsota		Osebj
					Raz. železo (t)	Jeklo (t)	Oglje (t)	Del. dni	Zasluzek vseh delavcev med letom (guldnov)	
Tržič	Retnje pri Tržiču	Valjano železo	Tržiška Bistrica	Gregor Globočnik	75,0		41,5	1.800	961	6
	Pile	Tržiška Bistrica in Mošenik	J. Freich, V. Ditrich	0,3	35,8	135,5	6.600	4.513	22	
			J. Pollak		12,5	214,3	1.320	1.200	6	
			F. Ahačič	2,5	1,0	34,3	1.200	700	4	
			Karl Zeme	1,5	10,5	111,0	1.150	770	5	
	Kose		Ignac Ahačič	0,5	5,0	99,5	540	360	3	
			Anton Globočnik		15,0	95,0	1.840	1.100	8	
			Gregor Ahačič	7,8	4,7	85,0	1.000	500	5	
			Kajetan Ahačič	1,5	3,0	22,0	720	300	4	
	Kamna Gorica	Žebliji	Potok Lipnica	Več fužinarjev	353,0		398,0	112.750	29.500	410
Spodnja Kropa	Žebliji	Kroparica	Več fužinarjev	393,0		455,0	120.000	60.000	600	
Zgornja Kropa	Žebliji	Sora	Več fužinarjev	326,5		368,0	89.200	44.600	446	
Spodnji Železniki										
Zgornji Železniki										
Fužine na reki Hubelj pri Vipavi	Odkovski	Hubelj	Filip Šlegl	13,0		11,5	1.200	920	4	
Vsota					1.174,0	87,5	2.069,0	339.320	145.424	1.523

Razpredelnica 4 prikazuje količinsko in vrednostno proizvodnjo za leto 1855 po posameznih vrstah izdelkov.

Kraji kovačnic in predelovalnic surovega železa	Izdelki														Vsota				
	Kose			Srpi		Rezila za slamoreznice		Žebelji		Pile		Lopate, rovnice, plugi		Drugo železno orodje		Količina		Guldni	
	Kos.	Guldni	Kos.	Guldni	Kos.	Guldni	Ton	Guldni	Ton	Guldni	Ton	Guldni	Ton	Guldni	Ton	Kos.			
Retnje pri Tržiču																			15.635
										29	18.010								18.010
	15.000	5.000															15.000		5.000
	1.700	560											2,0	2.940			2,0	1.700	3.500
	9.500	3.700	3.000	450	250	250							0,9	324			0,9	12.750	4.724
	5.000	1.950	1.500	225	600	600							0,5	162			0,5	7.100	2.937
Tržič	16.000	5.100	200	28	50	50												16.250	5.178
	3.500	950	2.300	299	560	560							6,8	2.565			6,8	6.360	4.374
	400	115	6.000	840	200	200							1,3	368			1,3	6.600	1.523
							300	132.000									300,0		132.000
Kamna Gorica																			
Spodnja Kropa																			
Zgornja Kropa								307	153.000							26,8	10.740	333,8	164.240
Spodnji Železniki								158	59.000									157,5	59.850
Zgornji Železniki								120	48.000									120,0	48.000
Fužine na reki Hubelj pri Vipavi													10,5	4.200				10,5	4.200
Vsota	51.100	17.375	13.000	1.842	1.660	1.660		885	393.350	29	18.010	22,0	10.559	100,6	26.275	1.036,3	65.760	469.171	

Vir: Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik. Die Eisen-Industrie des Herzogthums Krain im Jahre 1855.

